

Ђорђе ЈОКСИМОВИЋ

СКУП СРПСКИХ КНЕЗОВА У ПЉЕВЉИМА 22. ЈАНУАРА 1694. ГОДИНЕ

Крајем седамнаестог века Турска је била на врхунцу војне и политичке моћи. Претеране репресалије бечког двора изазвале су у Мађарској нови устанак који је предводио Текели. Текели је затражио помоћ Турака.

Велики везир Кара Мустафа Ћуприлић 1683. са великом војском од 230.000 људи кренуо је на Беч. Опсада Беча трајала је два месеца. На интервенцију папе Иноћентија XI дође у помоћ Бечу пољски краљ Јан Собјески. Са војском од 76.000 Пољака и Немаца 12. септембра однио је сјајну победу над Турцима који су морали да напусте Аустрију. Нагло повлачење Турака побудило је хришћанске државе на идеју о предузимању офанзиве. Предузимљиви и енергични папа Иноћентије XI поведе разговоре о једном већем савезу. Папи се одмах одазвао аустријски цар Леополд I а њему су се придружиле Пољска и Млеци. Тако је настао Свети савез (1684–1699) и отпочео Велики бечки рат за протеривање Турака из Европе.

Због пораза под Бечом велики везир Кара Мустафа по султановом наређењу удављен је у Београду.

Рат је почео на више страна. Млеци су радили у Далмацији и Боки, аустријска војска у Мађарској, Хрвати под вођством свога бана у Славонији. Ускоке у Далмацији предводио је Стојан Јанковић. У Црној Гори храбро се борио харамбаша Бајо Пивљанин и погинуо на Вртијељци близу Цетиња маја 1685. Хајдучке и ускочке чете стално су изводиле акције у пограничним пределима. Истакнутих јунака било је и из нашег краја. Многе од њих опевао је римокатолички бискуп Андрија Качић Миошић у збирци *Бојеви код Беча*. Ево једног примера:

„Јунак бише Врањешевић Грго;
Ал' и њему главу одсикоше,
на Врљици испод Имотскога;
Погуби га диздар ага Мујо.”

Историјски подаци кажу да је и Стари Вујадин Којовић из вранешког села Горица.

И патријарх Арсеније III био је за вођење рата у савезу са Млетачком Републиком. Зворнички епископ Дионисије организовао је снажне чете у Херцеговини на страни Млетака.

1687. Међарска је била ослобођена од Турака. Те године Светом савезу приступи и Русија и нападе Турску у области Крима. Турска није могла да издржи борбу на више страна. Војска збаци с престола Мухамеда IV по чијој је наредби удављен Кара Мустафа у Београду и у Турској је настало расуло. Крајем лета 1688. аустријска војска заузела је Београд. Велики успех цара Леополда I забринуо је Француску, те њен краљ Луј IV објави рат Аустрији.

6. јуна 1689. у Београд је дошао главнокомандујући генерал Баденски и позвао Србе на устанак. Устанак је избио у Старом Влаху. Мојсије Рашковић потукао је Турке код Сјенице. Устаници су запалили и Нови Пазар. То је била освета за покољ Срба на Голији. Али, и Турци су се светили – побили су око 2.000 Срба, а неке одвели у ропство. Устанак се проширио и на Бихор. О томе нам прича Ћамил Сијарић у роману *Рашка земља Расција*.

Свуд су се осећале акције хајдучких чета.

Цар Леополд I морао је велики део својих трупа да пребаци на западни фронт. Војни командант на истоку попуњавао је своје јединице Србима. Срби су радо ступали у аустријску војску. Користећи расуло у Турској аустријска војска под командом генерала Пиколоминија продре на југ: ослободи Пећ, Призрен и Скопље. Срби су скоро сами ослободили северну Србију и истакли се у заузимању Ниша. Генерал Баденски посебно је похвалио њихову храброст.

Патријарх је био ступио у везу с Млечанима. Пошто му је претила велика опасност од пећког паше Махмутбеговића склонио се у Херцеговину у манастир светог Луке код Никшића. Генерал Пиколомини му је послао два писма по капетану Петру Соколовићу родом из села Вишњева у Бихору. Писмо је имало ултимативни карактер – патријарх има одмах да се врати у Пећ или ће бити постављен други патријарх.

Патријарх Арсеније III имао је велики углед, па му се цар Леополд I обраћа као верском и националном вођи српског народа. Патријарх је прешао у Црну Гору и преко Цетиња вратио се у Пећ. Са генералом Пиколоминијем сусрео се 6. новембра у Призрену. Сусрет је био врло свечан. Пошто је добио гаранције о верској аутономији и слободном исповедању вере, патријарх се приклонио Аустрији.

Пиколомини је био добар војни командант и одличан психолог. Брзо је упознао особине Срба и знао да их придобије на своју страну. Али куга га је брзо покосила – умро је у Призрену 9. новембра. Пред смрт га је причестио патријарх Арсеније III.

Пиколомини није имао достојна заменика.

Ратна срећа се нагло променила. Велики везир Мустафа Ћуприлић брзо је завео ред у држави, код војске повратио верски фанатизам и повео је у борбу. Аустријанци су крајем 1689. претрпели пораз код Качаника и морали су да се повлаче. Са њима се повлачио патријарх Арсеније са народом. Турци и кримски Татари извршили су покољ код Гњилана, Приштине и Ниша. Но и у повлачењу било је жестоких окршаја. У јесен 1689. побуњени Кучи разбили су код Бијелог Поља једно одељење турске војске и спојили се са Аустријанцима. А приликом повлачења Аустријанца у јануару 1690. херцеговачки везир Џин Алија напао их је код Бијелог Поља. Дошло је до жестоких сукоба у коме су Турци поражени – имали су 3.000 мртвих. Дошло је до борбе и у Каменој Гори. У тој борби 1690. погинуо је поп Нешко Јоксимовић из Вранеша.

У јесен 1690. Београд је поново пао у турске руке.

Сеоба народа била је велика. Становништво је проређено. Неки крајеви остали су пусти.

1692. год. Турци и кримски Татари опљачкали су и разорили многе манастире, задужбине српских владара. Тада су настрадали: Милешева, Сопотани, Студеница, Манасија, Дечани, Пећка патријаршија и други.

До 1830. Пљевља су била главни град Херцеговине. Ту је било седиште сацакбега и осталих органа турске власти.

После велике сеобе под патријархом Арсенијем III за Србе је настало веома тешко стање. Народ је у рату изгинуо, сад расељен, осиромашен, а добрим делом и обезглављен. У овом времену кнежевска самоуправа била је доста чврста. Харач и други намети резрезивани су на сеоским скуповима како су и налагали прописи централне власти. После велике сеобе Турци траже да се плати заостали харач који није био мали и уведе нов начин опорезивања по глави одраслог мушкарца 1–4 дуката, зависно од имовног стања, уместо ранијег 1 дуката по домаћинству. Да би спречили овакав начин опорезивања у Пљевљима су се 22. јануара 1694. окупили кнезови пријепољског и пљеваљског кадилука и тражили да се раја ослободи плаћања харача или пак да се харач смањи. У том циљу слата је делегација у Цариград на царски двор, ради прибављања царске заповести и фермана за даље обављање ранијих дужности и опроштај од главарине чију је наплату пореметио рат.

Скуп је одржан код кадије. Скупу су присуствовали најугледнији представници турске власти, као и пуковник Мехмед ага, командант пљеваљског гарнизона. Кадија је издао дозволу за одлазак у Цариград. Дозвола је сачувана у породици вранешког кнеза Јоксима. Дозволу је превео и дао турски текст Глиша Елезовића. А ево и превода.

„Ствар је онаква како се наводи у исправи. Писао је убоги роб Божје величине, Абдулфетах, кадија Пљеваља (Ташлице), нека му се Бог смилује. После овере печат кадије.

Повод писању исправе је следећи:

Штићеници по имену Стојо, кнез Села Калушић, које (село) припада кадилуку Пљевља (Ташлице) и Драгаш син Ђуров кнез нахије Потпеће и Соко син Радете, кнез села по имену Какмуж и Петак из села по имену Бучје и Марко из села по имену Отиловић са обје стране опуномоћници и представљајући другу познату по имену и личностима рају поменутог кадилука, такође и кнезови нахије Вранеш која припада пријеполском кадилуку: Која и Вучић и Лазар, као и кнезови нахије Кричка, Лука и Милутин, кнезови Никшићке нахије Мина и Храбрин и Божо и други Мина, као и Радојица и Тома из нахије Поблагје, са своје стране опуноћивши и представљајући другу, познату по имена и личностима неверничку рају, на заседању шеријатског суда, кога треба спомињати с поштовањем, у присуству штићеника по имену кнез Јосип (погрешно место Јоксим) син Бране (Рабрена) и Аврама сина Ранића и Милисава сина Крсмана, сваки појединачно с опуномоћјем и представљањем изјавили су и изговорили следеће: „Да би нам се као ударје за нашу службу и наше трошкове уделила милост у главарини (Ruus cizyesi) коју треба да плаћамо – шаљемо од наше стране споменуте Јосипа, Аврама и Милисава на царски двор, а за подмирење потребних неопходних трошкова приликом вађења царског својеручног писма (хатихумајуна) по поменутом питању и царске заповести (часног фермана) – поставили смо и одредили са наше стране споменуте кнезове као пуноважне заменике (представнике). Они су пак на написани начин прихватили споменуто пуномоћје и обавезали се да изврше потребну службу”. Због изложеног, а на захтев, написано је све што се у суду догодило. На дан двадесет пети Џумаде прве, године хиљаду стотину и пете (22. јануара 1694).

Сведоци судског догађаја:

Корил-бег (Кори-бег) Векалица

Ибрахим-ага син Курт-хоце

Џан-бег-оглу Махмуд-бег (Махмуд-бег син Џан-бега)

Мехмед-ага кетхуда јери и остали присутни.”

Овај докуменат је описао и анализирао Вукоман Шалипуровић. Али, извео је сасвим погрешан закључак о изасланицима на царски двор. Он сматра да то нису кнезови из поменутих нахија Кричка, Никшића (Мојковца), Вранеша и Поблаћа. Неоспорно је да су то били нахијски кнезови, јер се у документу изричито каже „у присуству штићеника кнез Јосип (Јоксим) син Бране (Рабрена) и Аврама сина Ранића и Милисава сина Крсмана.” Јасно је да су то били нахијски кнезови, добро познати турским властима, па уз њихова имена нису уписане никакве друге одреднице. А да је у тој делегацији

био и вранешки нахијски кнез Јоксим говоро име његовог оца „син Бране (Рабрена)”. Рабренов син Јоксим правдао се пред пријеполским кадијом 29.10.1685. да се не дружи са хајдуцима. А то је било време масовне хајдуције. Турчин-писар уписао је погрешно Јосип уместо Јоксим. Сама чињеница да је дозвола сачувана у породичној архиви кнеза Јоксима говори да је он био у делегацији.

Кнезови су добили фермане и заповести да и после рата кнезују у својим нахијама. Али, Турци су појачали насиље и исламизацију. Године 1710. херцеговачки везир Сточевић са 15.000 војника тефтиши народ и под његовим притиском један део становништва у Вранешу примио је ислам. Српски православни свештеници су се овоме оштро супротставили, а то су поједини платили главом. Хроничар је записао: „Да се знаде како мученички заврши живот поп Стојан Јоксимовић, који би сасечен од проклетих Агарјана у селу Горицама на пола пута Пљевља – Бијело Поље.

То бист мјесеца јунија 1724 года.”

Насиље, терор, пљачка и убиства нису престајали све до ослобођења 1912. године.

Литература:

1. Породични архив Јоксимовића.
2. Др Стефан Чакић, Велика сеоба Срба 1689/90. и патријарх Арсеније III Црнојевић, Нови Сад, 1982.
3. Историја Српског народа III–1, Београд, 1993.
4. Андрија Качић Миошић, Бојеви код Беча и бесмртна јуначка дела наших предака, Нови Сад, 1908.
5. Вукоман Шалипуровић, Неколико података о кнезовима у пријеполском и пљеваљском кадилуку од 1667. до 1739. године. Зборник радова Етнографског института, књига 11, Београд, 1981, страна 38–39.
6. Бранко Цвијетић, Записи у цркви светог Николе у Никољцу, Гласник Скопског научног друштва, 1937, страна 14.
7. Глиша Елезовић, Турски споменици, књига I, Београд, 1940.
8. Ђамил Сијарић, Рашка земља Расција, Сарајево, 1981.
9. Др Жарко Шћепановић, Средње Полимље и Потарје, Београд, 1979.
10. Бијело Поље (монографија) 1987.

Djordjije Joksimović

THE PRINCES' CONVENTION IN PLJEVLJA ON JANUARY THE 22ND
IN 1694

Summary

After the Great Migration Turkish authorities demanded all remnant taxes to be paid together with the new ones four times enlarged. In order to prevent this way of taxing the princes from the region of Pljevlja and Prijepolje made convention on January the 22nd in 1694. They have decided to send a delegation to Istanbul asking for exemption of previous taxes. The permission for the journey to Istanbul was issued by the Turkish judge (kadi) and was preserved in the family of Vraneš` prince Joksim. The document was published before, but the persons involved were not identified correctly. The author revised the Turkish document and recognized by the name well known princes from the regions in the surrounding of Pljevlja and Prijepolje (Vraneš, Krička, Nikšići, Poblace).